

PAGINA TÂNĂRULUI CERCETĂTOR

Ecaterina OPREA

ȚIGANII ȘI TĂTARIILE CU STATUT DE DEPENDENȚĂ DIN ȚARA MOLDOVEI
ÎN SECOLELE XIV-XV: IZVOARE ȘI ISTORIOGRAFIE

Rezumat

Țigani și tătarii cu statut de dependență din
Țara Moldovei în secolele XIV-XV:
izvoare și istoriografie

Singurele comunități etnice înrobite din Țara Moldovei în secolele XIV-XV au fost țigani și tătarii, întrucât sunt documente care demonstrează acest fapt. Doar într-un singur document sunt menționați robii bulgari. Problema apariției țiganilor și tătarilor în Moldova medievală este încă disputată în istoriografiile națională și străină. De asemenea, este disputată problema înrobirii acestora. Totuși, mulți cercetători mai menționează că problema robilor țigani nu este într-atât de studiată în prezent, pentru că sunt puține surse despre istoria lor în ansamblu. Studiul prezintă în mod generalizat primele surse documentare și narative despre aceste două etnii din Moldova medievală și controversele istoriografice în jurul lor.

Cuvinte-cheie: țigani, tătarii, robie, comunități etnice, izvoare, istoriografie.

Резюме

Порабощение цыган и татар в Молдавском
княжестве на протяжении XIV-XV веков:
источники и историография

Единственными поработанными этническими сообществами в Молдавском княжестве XIV-XV веков являлись цыгане и татары, о чем свидетельствует ряд документов того времени. И лишь в одном документе упоминаются рабы-болгары. До сих пор малоизученной, как в молдавской, так и в зарубежной историографии, остается тема появления цыган в средневековой Молдове. Вопрос их поработки остается открытым. Многие исследователи отмечают, что тема рабов-цыган слабо изучена, поскольку в документах и других письменных источниках цыгане практически не упоминаются. В данном исследовании в общем плане представлены данные из первых документальных и повествовательных источников об этих двух этносах в средневековой Молдове, а также полемика вокруг них.

Ключевые слова: цыгане, татары, рабство, этнические сообщества, источники, историография.

Summary

The enslavement of the Gypsies and the Tatars in the
Moldavian principality during of XIV-XV centuries:
Sources and historiography

The only enslaved ethnic communities from the Principality of Moldavia in the XIV-XV centuries were the Gypsies and the Tartars since there are documents that prove this. The Bulgarian slaves are mentioned just in one document. The problem of the appearance of gypsies and tartars in medieval Moldova is still disputed in national and foreign historiographies. The issue of their enslavement is also disputed. However, many researchers also mention that the problem of Gypsy slaves is not so studied nowadays, because there are few sources about their history as a whole. The study generally presents the first documentary and narrative sources about these two ethnicities in medieval Moldova and the controversies in historiography about them.

Key words: gypsies, tartars, slavery, ethnic communities, sources, historiography.

Țara Moldovei, de la fondarea ei, era locuită de diferite etnii. Majoritatea populației o formau românii. Țăranii români au devenit treptat dependenți, căpătând statutul de șerbi, numiți *vecini* în Țara Moldovei. Înșerbirea lor era instrumentată de boieri și mănăstiri și susținută de domnie. Crearea domeniului feudal a necesitat forță de muncă ieftină, iar stăpânii de sate recurgeau la veciniri forțate, foarte frecvente în secolul al XVII-lea.

Unele comunități etnice (țigani și tătarii) din Țara Moldovei, de asemenea, erau dependente social și personal. Statutul de dependență specific acestora era *robia*, care se deosebește de *șerbie*. Șerbii erau dependenți în primul rând de pământul pe care stăteau, iar specificul robiei era dependența personală de stăpân.

În studiul de față urmează să acordăm atenție primelor mențiuni și istoriografiei despre țigani și tătarii din Țara Moldovei în secolele XIV-XV.

Izvoarele ce atestă existența comunităților etnice dependente din Țara Moldovei

Sursele principale ce atestă comunitățile etnice dependente din Țara Moldovei în secolele XIV-XV sunt cele documentare. Conform surselor din colecțiile de documente „Documenta Romaniae Historica, seria A”. „Moldova și Documente privind Istoria României, seria A. Moldova”, în calitate de comunități etnice cu statut de dependență socială și personală au fost remarcate *tătarii*

și țigani și doar într-un document sunt menționați *bulgarii* cu statut de dependență.

În spațiul românesc, țiganii sunt menționați pentru prima dată în Țara Românească în documentul din 1385, în care Dan I (cca 1385–1386) întărește și dă mănăstirii Tismana 40 sălașe de țigani care au aparținut Mănăstirii Vodița, prin dania lui Vladislav I (1371–1377). Mănăstirea Vodița a fost ctitorită de Vladislav I între 1370–1371 [2, p. 21]. A doua întărire de țigani în Țara Românească este făcută Mănăstirii Tismana în 1387, provenind din dania domnească a lui Vlaicu Vodă (1364–1377) [10, p. 328].

Prima danie de țigani, documentată de cancelaria Țării Moldovei, este făcută de Alexandru cel Bun (1400–1432) în 1428 Mănăstirii Bistrița, acesteia acordându-i-se 31 sălașe de țigani [5, p. 109-110]. Aceleași mănăstiri îi sunt cedate și 12 bordeie de tătari.

Primul document din Țara Moldovei în care apar tătarii, concedați ca robi, este datat cu anul 1402 [5, p. 23], în care Alexandru cel Bun dăruiește Mănăstirii Moldovița patru sălașe de tătari în Baia și se subliniază ca „nimeni să nu împovăreze pe acești tătari cu vreo slujbă domnească”. Acești tătari aveau imunitate în privința obligațiilor către domnie, fiind dependenți doar de mănăstire.

Din timpul lui Ștefan cel Mare, mai exact, anul 1462 avem un document despre robii *bulgari*. Prin acest act, Ștefan cel Mare întărește Mănăstirii Bistrița posesiunile sale, printre care *robii țigani, tătari sau bulgari pe care aceasta îi stăpânește* [6, p. 151-155]. Înseamnă că bulgarii robi au existat și până la anul 1462. Însă nu mai avem alte acte care să ateste robi bulgari.

Din izvoare narative referitoare la robii țigani avem „Cronica moldo-germană” în care este narată expediția lui Ștefan cel Mare în Valahia în 1471, unde se arată că acesta a luat captivi „17 000 țigani” [2, p. 25]. Această informație demonstrează una din căile de pătrundere a țiganilor în Moldova.

„Letopisețul Țării Moldovei” de Grigore Ureche menționează țiganii înrobiți, în legătură cu luptele lui Ștefan cel Mare: „Au luat Ștefan-vodă cetatea Teleajă-nului și au tăiat capetele pârcașilor și muierile lor le-au robitu și mulți țigani au luat și cetatea au ars-o”. Evenimentul este însemnat de cronicar că s-a petrecut la 1 octombrie 1474 (6982) [16, p. 45]. Aceeași mențiune este redată de Nicolae Costin în „Letopisețul Țării Moldovei” (de la zidirea lumii până la 1601) „În anul 6982, luat-au Ștefan vodă cetatea Teleajina și au tăiat capetele pârcașilor, robindu-le muierile; atunce Ștefan vodă mulți țigani au scos den Țară Munteniască în țară” [4, p. 143]. Nicolae Costin a avut ca izvor pentru această însemnare „Letopisețul...” lui Grigore Ureche.

Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei” enumeră etniile care locuiau în Moldova în timpul său: „Afară de moldoveni, ai căror strămoși au venit îndărăt din Maramureș, mai locuiesc în Moldova și greci, albanezi, sârbi, bulgari, leși, cazaci, ruși, unguri, nemți, evrei

și țiganii cei cu mulți copii ... Țiganii sunt împrăștiați ici și colo în toată Moldova și nu află boier care să nu aibă în stăpânirea sa câteva sălașe de-ale lor. De unde și când a venit acest neam în Moldova? Nu știu nici ei înșiși și nici nu se găsește nimic despre dânșii în cronicile noastre. Toți țiganii, din toate ținuturile, au același grai, care este amestecat cu multe cuvinte grecești, și pesemne și persienești. Ei nu au altă îndeletnicire afară de fierărie și zlătărie. Au aceeași înfățișare și aceleași năravuri ca și țiganii din alte țări; însușirile lor cele mai de seamă și ceea ce îi deosebește de alții sunt trândăvia și furțișagul” [3, p. 168-169]. Deși D. Cantemir descrie situația țiganilor contemporană lui, putem considera că descrierea este valabilă și pentru secolele XIV–XV. Sursele documentare demonstrează statutul lor de robi și că boierii stăpâneau sălașe de țigani. Referitor la *tătari*, D. Cantemir face o mențiune: „tătarii din Buceag, cu care se învecinează Tigheciul, regiune independentă, din ținutul Fălciu” [3, p. 172, 174].

Istoriografia referitoare la problema țiganilor cu statut de dependență din Țara Moldovei

Un cercetător contemporan, Viorel Achim afirmă referitor la istoriografia despre țigani că de fapt contribuțiile reale la studierea istoriei țiganilor în România sunt puține. De multe ori preocupările respective sunt privite ca fiind de domeniul senzaționalului chiar și astăzi [2, p. 10].

O problemă care a preocupat cercetătorii este *venirea țiganilor în Europa*. Viorel Achim afirmă că este general acceptat că migrația țiganilor din India în Europa s-a produs pe parcursul secolelor IX–XIV în câteva valuri [2, p. 16].

Paul Bataillard este o sursă importantă pentru cercetătorii români care s-au ocupat de problema istoricului apariției țiganilor în Europa. Întrebarea care și-o pune este dacă aceștia au pătruns în Occident în jurul anului 1417, înseamnă că în Orientul European ei ar fi pătruns mai devreme, or traversarea teritoriului european a avut loc simultan [17, p. 14].

Mai mulți cercetători – Pray, Sulzer, Grisellini – consideră că țiganii au pătruns în Europa prin țările de la Marea Neagră, România și Bulgaria actuală [18, p. 27].

Despre venirea țiganilor în teritoriile românești sunt diverse păreri. Unul din primele studii românești referitoare la aspectele etnografice, lingvistice, istorice ale problemei țiganilor îi aparține lui Mihail Kogălniceanu, „Schiță asupra istoriei, obiceiurilor și limbii țiganilor” (1837), tradusă în română din franceză la 1900 de Gheorghe Ghibănescu. Autorul afirmă în baza unor cronici că „acest popor nomad s-a arătat întâi în Moldova la 1417, trecând pe la Marea Neagră până unde se întindea Moldova. Din Moldova ei s-au extins în Valahia, Transilvania, Ungaria și apoi în Europa [11, p. 9]. M. Kogălniceanu relatează că țiganii au venit în Țara Moldovei în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, mai exact în al nouăsprezecelea an al domniei sale (1417). Această opinie însă nu este confirmată documentar [8, p. 233].

George Potra prezintă părerile din istoriografie referitoare la pătrunderea Țiganilor în spațiul românesc în „Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România”. Autorul oferă trei teorii referitoare la venirea Țiganilor în principatele românești: 1) Au fost aduși de tătari ca robi, iar când tătarii au fost înfrânți de unguri și români, o bună parte a Țiganilor veniți cu ei au rămas pe meleagurile noastre, fiind înrobiți de români; 2) O parte din Țigani, probabil, au venit din sud, pentru că documentar ei apar atestați mai devreme în Peninsula Balcanică; 3) O parte din Țiganii veniți în Moldova, indiferent dacă au fost aduși de tătari sau nu, au făcut parte din ramura care se îndreptase spre Crimeea, iar cealaltă parte de Țigani erau veniți din Muntenia, însă nu toți, după cum susține Gh. Ghibănescu [14, p. 22].

În istoriografia românească, totuși, mult timp se susținea că venirea Țiganilor în teritoriile românești este legată de cea a tătarilor. Nicolae Iorga consideră că Țiganii au venit aici odată cu invazia tătarilor din 1241. Sclavi Țigani ar fi existând astfel încă din secolul al XIII-lea [2, p. 22-23]. Însă nu avem dovezi clare că mongolii i-ar fi adus pe Țigani cu ei în Europa în secolele XIII-XIV [2, p. 23]. Opinia că tătarii i-ar fi adus pe Țigani în Europa a fost abandonată, parțial, în a doua jum. a sec. XIX, odată cu studiile lingvistice ale lui Miklosich [2, p. 23]. Studiile lui au demonstrat asemănarea limbii Țigănești cu cea din Hindustan, adică limba acestei comunități etnice este de origine sanscrită și reprezentanții acestei etnii sunt veniți din India [14, p. 8].

Contrar acestei opinii, Viorel Achim afirmă că „Faptul că Țiganii au venit în România actuală din sudul Dunării este de necontestat, chiar și numele lor, *ațigani* este de origine greacă, devenit apoi *țigani*. Limba acestei populații conține multe cuvinte grecești și sud-slave. În Moldova marea majoritate a Țiganilor au venit din Valahia, iar fluxul a durat” [2, p. 24-25].

O altă problemă disputată în istoriografie este *înrobirea Țiganilor*. Paul Bataillard consideră că înrobirea Țiganilor în Moldovlahia nu a avut efectul scontat. Ei erau sclavi, dar nu șerbi, pentru că nu se ocupau cu prelucrarea pământului [17, p. 23].

Paul Bataillard afirmă că Moldova și Valahia sunt unicele țări în care Țiganii au fost înrobiți. Originile înrobirii ar fi însă într-o obscuritate completă [17, p. 30]. Problema constă chiar în perioada când aceștia au devenit dependenți: a avut loc înrobirea imediat la venirea lor în Moldova sau înrobirea s-a produs mai târziu?

Mai mulți cercetători au afirmat că înrobirea Țiganilor este legată și de înrobirea tătarilor, pentru că deseori nu se făcea o distincție clară între Țigani și tătari, din cauza aspectului lor fizic asemănător. Herman Corner precizează, în *Cronica* sa, că Țiganii erau bruni ca și tătarii și se numeau între ei secani, însă populațiile între care ei apăreau îi numeau tătari [18, p. 30].

Din păcate, originile înrobirii Țiganilor sunt mai degrabă obscure. Unii consideră că Țiganii ar fi fost prizonieri de război ai tătarilor, de unde și numele lor de

„micii tătari”, i-ar fi urmat pe aceștia până la țărmul Dunării, în timpul invaziilor mongole din secolul al XIII-lea. După ce au fost înfrânți, tătarii au devenit și ei robi, iar starea Țiganilor nu s-ar fi schimbat [12, p. 12]. Alții consideră, cauzele înrobirii Țiganilor ar fi rezidat în aspectul economic. Criza economică provocată de înaintarea otomanilor spre Constantinopol și de diminuarea comerțului cu Orientul Mijlociu ar fi necesitat o mână gratuită de lucru [12, p. 12-13]. În vreme ce majoritatea țărilor europene îi alungau pe Țigani dincolo de granițele lor, cele două țări românești, Moldova și Țara Românească, le-au interzis acestora să părăsească teritoriul și i-au înrobit [12, p. 13].

Emmanuelle Pons afirmă, referitor la perioada înrobirii, că Țiganii și-au pierdut libertatea devreme. Ei au devenit robii domnitorului, ai clerului, ai boierilor. Așa cum afirmă Vaillant, „dacă țăranul este șerb, Țiganul este întru-totul rob”, „statul îi vinde, particularii îi cumpără, iar călugării stau și ei cu mâna întinsă” [12, p. 16], afirmații ce sunt confirmate documentar pe parcursul perioadei de robie a Țiganilor.

Dorim să specificăm preocupările istoricilor din Basarabia față de această problemă. Istoriografia din Basarabia despre robii Țigani este reprezentată de un șir de cercetători.

Aspectele problemei robilor Țigani din Țara Moldovei au fost tratate în istoriografia sovietică din RSSM. Una din lucrări este „История Молдавской ССР”. Cercetătorii sovietici au atras mai puțin atenție comunităților de Țigani din Moldova medievală. Tangențial, ei au analizat populația dependentă din Țara Moldovei. Ei afirmă că populația dependentă era compusă din două categorii, bine definite după documentele din secolul al XV-lea: prima categorie cuprindea oameni care trăiau după *Jus Valachicum* (subl. ns. – E. O.), iar a doua era reprezentată de un grup mai puțin important, care trăia după *dreptul tătăresc* (subl. n. – E. O.). Holopii erau utilizați în ocinile feudale în calitate de forță de muncă, slugi, meșteșugari, ei puteau poseda proprietăți mobile. Holopii erau proprietate a stăpânului [20, p. 59, 61]. Componenta etnică a categoriei de holopi nu a fost menționată de autorii monografiei.

Aceeași părere o are cercetătorul sovietic N. A. Mohov: „În sec. XV cea mai mare parte a țăranilor erau dependenți de feudali, trăiau pe domeniul feudalelor, iar cea mai mică parte a țăranilor se numeau holopi și trăiau după *legea holopilor* sau *a tătarilor* și cu puțin se deosebeau de robi. Holopi în Moldova erau de obicei Țiganii și tătarii prizonieri de război” [21, p. 134]. În acest caz, autorul a specificat componenta etnică a categoriei de „holopi”, pe care el o deosebește gradual de robie.

V. Zelenciuc, în „Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в.”, analizează etniile din acest areal și istoricul lor. Referitor la Țigani el afirmă că, judecând după sursele scrise de la începutul secolului al XV-lea, Țiganii erau liberi în acea perioadă [19, p. 57]. Nu putem fi de acord cu această afirmație, iar ca argumente

servesc actele emise de Alexandru cel Bun și expuse mai sus. Țigani boierești – afirmă Zelenciuc – erau numiți robi, deși e mai corect să-i considerăm șerbi [19, p. 57]. Noi considerăm că statutul țăganilor în acest spațiu a fost de robi. Iar robia se deosebește de șerbie. După cum am văzut mai sus, și cercetătorii sovietici distingueau două categorii de oameni dependenți.

După obținerea independenței în 1991, cercetătorii din Republica Moldova au manifestat un interes sporit pentru istoria acestei comunități etnice.

Dinu Poștarencu, în studiul „Aspecte demografice referitoare la țăgani din Basarabia (sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea)”, studiază istoriografia problemei țăganilor. Istoricul citează opinia lui Aleksandr Zașciuk despre originea țăganilor, precum că aceștia au provenit de la tribul hindușilor și, inițial, au apărut în Turcia, după cucerirea în 1399 a sultanatului Delhi, venind în urma hoardei emirului Timur, de unde s-au răspândit în toată Europa. Mai mult, ofițerul rus a considerat că țăgani erau liberi la venirea lor în Moldova, iar Alexandru cel Bun le-a acordat printr-un hrisov dreptul de a se bucura de libertate și a practica fierăritul. Ei au continuat să fie liberi și în timpul lui Ștefan cel Mare, iar deja în timpul lui Petru Rareș au fost dați în șerbie, conform unui hrisov din 1529 [13, p. 51-52]. Nu putem fi de acord cu opinia lui A. Zașciuk. Actele prezentate mai sus demonstrează că țăgani erau robi chiar din timpul lui Alexandru cel Bun.

Ion Duminica are mai multe studii în legătură cu problema țăganilor din spațiul pruto-nistrean. Remarcăm articolul „Romii/țăgani din Republica Moldova: o comunitate etno-culturală inedită în spațiul tradițional istoric carpato-danubiano-pontic”, în care autorul analizează originea numelui de țigan. I. Duminica afirmă că majoritatea cercetătorilor romologi sunt de părerea că originea numelui „țigan” provine de la termenul grecesc *athinganoi* – o sectă maniheistă samariteană din Frigia și Licaonia (considerată de creștini „eretică”), menționată în sursele istoriografice până în secolul al XIII-lea d.Hr. În izvoarele bizantine există mai multe referințe la *athinganoi* – „oameni care nu vor să fie atinși de alții, care sunt de neatins, intangibili” [7, p. 139]. Despre originea robiei țăganilor în țările române, cercetătorul afirmă că istoriografia română nu a fost preocupată în mod special, fiind acceptată ideea că acest fenomen este atestat în perioada anterioară constituirii Țării Moldovei. I. Duminica menționează că N. Iorga, M. Kogălniceanu, G. Potra, Boris Th. Scurtulencu, Alexandru I. Gonța considerau că țăgani erau inițial robi ai tătarilor, iar după anul 1241 aceștia au fost preluați de populația locală, după ce oastea tătară a năvălit masiv în teritoriul est-carpatic, părăsind stepa din nordul Munților Caucaz. Astfel, apariția sclaviei în țările române devine o consecință a luptelor băștinașilor cu diferite popoare, inclusiv cu tătarii, luptă în care prizonierii capturați împreună cu servitorii lor erau transformați în robi [7, p. 141].

Valentin Tomuleț, în studiul „Categorii de țăgani din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea”, analizează comunitatea etnică de țăgani de la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. Cercetătorul afirmă pe marginea acestei probleme: „Autoritățile țariste erau cointeresate în a cunoaște istoria acestei regiuni, inclusiv a comunităților ce o populează. Cu referire la acest subiect, Serdăria Orhei scria, spre exemplu, într-un raport din 26 iulie 1816 președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, guvernatorului de Ekaterinoslav I. H. Kalagheorghe: „Niamuri di oameni să află în țănutul acesta ce mai multă parti di nație moldovenească, care sânt adivărați lăcuitoari de aicea statornicii”, după care urmează veneticii: rușii, sârbii, armenii, lipovenii, țăgani și jidovii. Prin urmare, oficialitățile regionale îi considerau pe țăgani ca venetici și nu băștinași ai acestei regiuni, deși țăgani ca și comunitate etnosocială sânt atestați în arealul românesc încă din 1414” [15, p. 42].

Un alt cercetător basarabean care a contribuit la elucidarea problemei țăganilor din acest spațiu este Sergiu Bacalov cu studiile „Probleme de genealogie medievală țigănească”, „Un episod din istoria țăganilor șerbi ai nobililor basarabeni Pruncul” ș.a.

Istoriografia referitoare la problema tătarilor cu statut de dependență din Țara Moldovei

Istoria tătarilor este deseori marginalizată și complet neglijată de istoriografia modernă. Însă impactul pe care l-au avut tătarii în evoluția societății euro-asiatice în secolele XIII–XIV este de necontestat [1, p. 281].

Apariția tătarilor în spațiul românesc nu este enigmatică. Evenimentul care a marcat lumea în sec. XIII a fost invazia tătaro-mongolilor la mijlocul secolului, iar în spațiul românesc a avut loc în anii 1241–1242.

Cercetătorii sovietici au atras mai puțină atenție etnicilor tătari din epoca medievală. Iată ce afirmă ei pe marginea subiectului formării „poporului moldovenesc”: „Un rol important în formarea poporului moldovenesc l-a jucat contactul dintre volohi cu poporul slav. Rezultatul principal al contactului a fost asimilarea de către volohi a celei mai mari părți a slavilor și a populațiilor turce (pecenegi, cumani, tătari ș.a.)” [20, p. 45].

Referitor la înrobirea tătarilor, Viorel Achim afirmă că este foarte plauzibil că în epoca confruntării dintre români și tătari din cursul secolului al XIV-lea, prinșii de război tătari să fi fost transformați în robi de români [2, p. 31-32]. Nu este însă obligatoriu ca acești robi să fi fost chiar tătari din punct de vedere etnic. Foarte probabil este că robii tătari din Moldova erau o populație cumană, stabilă în regiune înainte de tătari [2, p. 32].

Referitor la confuzia dintre tătari și țăgani, Al. I. Gonța afirmă că, mongolii robi, cunoscuți ca tătari în documente, amestecându-se în secolul al XV-lea cu cetele de țăgani robi, își pierd treptat numele de *tătari*, fiind înlocuit cu acela de *țigani robi* [10, p. 324]. Raționamentul este că, având aceeași soartă de rob, ca și țăgani, poporul le-a spus tuturor celor din categoria robilor: *țigani*, nume care devenise încă din veacul al

XIV-lea și cel al XV-lea sinonim cu *rob* [10, p. 324].

Al. I. Gonța afirmă că, în urma luptelor cu invadatorii nomazi, autohtonii au adoptat față de saraceni, chazari, ismaeliți și tătari aceeași tactică pe care ei o aplicau autohtonilor: transformarea tuturor prizonierilor de război în robi [10, p. 323].

Constantin C. Giurescu susține despre tătari, că de așezat în ținuturile noastre, se pare că nu s-au așezat decât în Bugeac, aici erau *părțile tătărești* de care amintesc documentele muntene din vremea lui Mircea cel Bătrân. Din acești tătari rămași apoi sub stăpânire românească, atunci când Moldova a cuprins țărmul Mării Negre, ajungând până la Cetatea Albă, provin robii tătari, acele sălașe de tătari care erau dăruite de Alexandru cel Bun mănăstirilor [9, p. 281].

În baza a două documente din Țara Moldovei ce reprezintă donații de tătari: unul din 1428 ce menționează tătarii *Palmeș Toader, Filimon, Filip, Boroș, Ivan Lucaci* și altul din 1435: *Mamai cu copiii, Cârlig cu copiii, Filip, Oanciul*, cercetătorul Ablay Mehmet concluzionează că majoritatea lor au nume românești, ceea ce înseamnă că sunt veniți de mai mult în Moldova, de câteva generații [1, p. 271-272].

În concluzie la acest studiu putem sublinia că comunitățile etnice din Țara Moldovei, țigani și tătari aveau statutul social de robi. Conform surselor documentare, robii țigani și tătari ar fi existat în Țara Moldovei din secolul al XV-lea, din timpul lui Alexandru cel Bun. Cercetătorii care au presupus că tătarii i-au adus pe țigani în spațiul românesc, în momentul invaziei tătaro-mongole, au afirmat că țigani robi existau încă din secolul al XIII-lea. De asemenea, au existat păreri că robii tătari menționați în acte sunt de fapt urmașii unor populații turcice, care existau în regiune mult înainte de invazia tătarilor.

Problema robiei țiganilor din Țara Moldovei are mai multe divergențe în istoriografie și comportă mai multe întrebări. Cercetătorii, pe lângă problema originii țiganilor, mai discută despre momentul apariției lor în Țara Moldovei, căile de pătrundere, perioada înrobirii. O atenție specială este acordată confuziei care se face între țigani și tătarii robi, probabil din cauza aspectului fizic și modului de viață asemănător.

În privința robilor tătari, divergențe în istoriografie sunt mai puține. Cel puțin problema apariției robilor tătari în țările române este aproape unanim tratată – apariția tătarilor este datată cu invazia din secolul al XIII-lea, însă momentul înrobirii datează din perioada înfrângerii lor, deja din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, fiind tratați ca prizonieri de război.

Putem afirma că în acest studiu am prezentat o viziune generală despre robii țigani și tătari din Țara Moldovei în secolele XIV–XV, conform primelor izvoare documentare și narative și opiniilor istoriografice.

Notă

¹ Am preferat să utilizăm denumirea de țigani, nu de romi, pentru că membrii acestei comunități entice erau numiți țigani în documentele epocii.

Referințe bibliografice

1. Ablay M. Din istoria tătarilor de la Gînghis Han la Gorbaciiov. București: Kriterion, 1997. 305 p.
2. Achim V. Țigani în istoria României. București: Editura Enciclopedică, 1998. 202 p.
3. Cantemir D. Descrierea Moldovei. Chișinău–București: Litera Internațional, 2001. 256 p.
4. Costin N. Scrieri. Vol. I. Chișinău: Hyperion, 1990. 480 p.
5. Documenta Romaniae Historica (DRH). Seria A. Moldova. Vol. I (1384–1448). București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975. 663 p.
6. Documenta Romaniae Historica (DRH). Seria A. Moldova. Vol. II (1449–1486). București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976. 707 p.
7. Duminica I. Romii/țigani din Republica Moldova: o comunitate etno-culturală inedită în spațiul tradițional istoric carpato-danubiano-pontic. In: Akademos, nr. 3 (34), 2014, p. 138-147.
8. Duminica I. Statutul social-juridic al romilor din Țara Moldovei în perioada medievală (sec. XV–XVIII). In: Revista de Etnologie și Culturologie, nr. 1, 2006, p. 233-240.
9. Giurescu C. C. Istoria Românilor. Vol. I. București: BIC ALL, 2007. 456 p.
10. Gonța Al. I. Satul în Moldova medievală. Instituțiile. Iași: Panfilius, 2011. 432 p.
11. Kogălniceanu M. Schiță despre țigani. Iași: Tip. Dacia, 1900. 68 p.
12. Pons E. De la robie la asimilare (rezumat), 1995. 16 p. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf450.pdf (vizitat 03.03.2016).
13. Poștarencu D. Aspecte demografice referitoare la țigani din Basarabia (sec. al XIX-lea – înc. sec. al XX-lea). In: Interstitio. East European Review of Historical and Cultural Anthropology, vol. II, nr. 2 (4), 2010, p. 51-84.
14. Potra G. Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România. București: Mihai Dascal Editor, 2002. 378 p.
15. Tomuleț V. Categoriile de țigani din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. In: Romii/țigani din Republica Moldova: comunitate etnosocială, multiculturală, istorico-tradițională (1414–2014). Materialele Conferinței Științifice Romologice Republicane. Chișinău, 2014, p. 41-56.
16. Ureche Gr., Costin M., Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei. Chișinău: Hyperion, 1990. 638 p.
17. Bataillard P. Nouvelle recherches sur l'apparition et la dispersion des bohémiens en Europe. In: Bibliothèque de l'École des chartes, vol. XI, nr.1, 1850, p. 14-55: http://www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_1850_num_11_1_452250?h=paul&h=bataillard (vizitat 04.05.2016).
18. Serboianu P. Les Tsiganes: Histoire, Ethnographie, Linguistique Grammaire-Dictionnaire. Paris: Payot, 1930. 406 p.

19. Зеленчук В. С. Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в. Кишинев: Штиинца, 1979. 287 p.

20. История Молдавской ССР (с древнейших времен до наших дней). Кишинев: Штиинца, 1984. 553 p.

21. Мохов Н. А. Молдавия эпохи феодализма (от древнейших времен до XIX века). Кишинев: Карта Молдовенеаскэ, 1964. 440 p.

References

1. Ablay M. Din istoria tătarilor de la Gînghis Han la Gorbaciov. București: Kriterion, 1997. 305 p.

2. Achim V. Țigani în istoria României. București: Editura Enciclopedică, 1998. 202 p.

3. Cantemir D. Descrierea Moldovei. Chișinău-București: Litera Internațional, 2001. 256 p.

4. Costin N. Scrieri. Vol. I. Chișinău: Hyperion, 1990. 480 p.

5. Documenta Romaniae Historica (DRH). Seria A. Moldova. Vol. I (1384-1448). București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975. 663 p.

6. Documenta Romaniae Historica (DRH). Seria A. Moldova. Vol. II (1449-1486). București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976. 707 p.

7. Duminica I. Romii/țigani din Republica Moldova: o comunitate etno-culturală inedită în spațiul tradițional istoric carpato-danubiano-pontic. In: Akademos, nr. 3 (34), 2014, p. 138-147.

8. Duminica I. Statutul social-juridic al romilor din Țara Moldovei în perioada medievală (sec. XV-XVIII). In: Revista de Etnologie și Culturologie, nr. 1, 2006, p. 233-240.

9. Giurescu C. C. Istoria Românilor. Vol. I. București: BIC ALL, 2007. 456 p.

10. Gonța Al. I. Satul în Moldova medievală. Instituțiile. Iași: Panfilius, 2011. 432 p.

11. Kogălniceanu M. Schiță despre țigani. Iași: Tip. Dacia, 1900. 68 p.

12. Pons E. De la robie la asimilare (rezumat), 1995. 16 p. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf450.pdf (vizitat 03.03.2016).

13. Poștarencu D. Aspecte demografice referitoare la țigani din Basarabia (sec. al XIX-lea – înc. sec. al XX-lea). In: Interstitio. East European Review of Historical and Cultural Anthropology, vol. II, nr. 2 (4), 2010. p. 51-84.

14. Potra G. Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România. București: Mihai Dascal Editor, 2002. 378 p.

15. Tomuleț V. Categoriile de țigani din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. In: Romii/țigani din Republica Moldova: comunitate etnosocială, multiculturală, istorico-tradițională (1414-2014). Materialele Conferinței Științifice Romologice Republicane. Chișinău, 2014, p. 41-56.

16. Ureche Gr., Costin M., Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei. Chișinău: Hyperion, 1990. 638 p.

17. Bataillard P. Nouvelle recherches sur l'apparition et la dispersion des bohémiens en Europe. In: Bibliothèque de l'École des chartes, vol. XI, nr.1, 1850, p. 14-55: http://www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_1850_num_11_1_452250?h=paul&h=bataillard (vizitat 04.05.2016).

18. Serboianu P. Les Tsiganes: Histoire, Ethnographie, Linguistique Grammaire-Dictionnaire. Paris: Payot, 1930. 406 p.

19. Zelenchuk V. S. Naselenie Bessarabii i Podnestrov'ya v XIX v. Kishinev: Shtiintsya, 1979. 287 p.

20. Istoriya Moldavskoy SSR (s drevneyshikh vremen do nashikh dnei). Kishinev: Shtiintsya, 1984. 553 p.

21. Mokhov N. A. Moldaviya epokhi feodalizma (ot drevneyshikh vremen do XIX veka). Kishinev: Kartya Moldoveneaske, 1964. 440 p.

Ecaterina Oprea (Chișinău, Republica Moldova). Cercetător științific, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei.

Екатерина Опря (Кишинев, Республика Молдова). Научный сотрудник, Центр этнологии, Институт культурного наследия, Академия наук Молдовы.

Ecaterina Oprea (Chisinau, Republic of Moldova). Researcher, Centre of Ethnology, Institute of Cultural Heritage of the Academy of Sciences of Moldova.

E-mail: opreacatiusa@mail.ru

Dorina ONICA

PEISAJUL RURAL – INTERPRETĂRI ȘI REPREZENTĂRI SPIRITUALE

Rezumat

Peisajul rural – interpretări și reprezentări spirituale

Popularea și valorificarea continuă a unui teritoriu de către o comunitate a creat premise ca între aceste două componente să se contureze și lege relații speciale. Oamenii au oferit spațiului simboluri magice, arhetipuri, motive culturale și mitologice, înțelesuri și percepții filosofice, memorie, atașament sufletesc și fizic. Atât partea materială, cât și cea spirituală sunt prerogative de același nivel în cunoașterea și reprezentarea în ansamblu a spațiului rural,

fără a fi puse pe poziții de superioritate una față de alta. Abordarea aspectelor de spiritualitate asupra spațiului are drept fundament lucrările lui D. Stăniloae, L. Bлага, T. Vi-anu, G. Rose, L. Frobenius ș.a. De asemenea, o platformă incontestabilă pentru un astfel de demers este memoria colectivă și realitatea culturală a comunității rurale locale. Aspectul metodologic al studiului cuprinde metoda analizei calitative a surselor literare și științifice, chestionarea etnologică de teren, metoda comparativă, observația directă și participativă etc.